

Een psalmbijbel vertelt zijn verhaal.

Op de tafel voorin de kerk staat sinds kort een eikenhouten lessenaar met een gerestaureerde psalmbijbel die in het verleden in de kerkenraadsbank heeft gelegen. Op oude foto's zijn deze psalmbijbels nog duidelijk zichtbaar. In de consistorie hangen een aantal foto's waarop de bijbels in

Afb 1. Kerkinterieur van vóór 1965. In de kerkenraadsbank de grote psalmbijbels. Foto gemaakt rond 1920.

de kerkenraadsbanken staan afgebeeld. Het zijn grote dikke psalmbijbels met een opvallende leren rug. Deze psalmbijbels zijn rond 1965 vervangen. Het exact jaar kunnen we niet meer achterhalen uit de archieven. Wat er met de oude psalmbijbels gedaan moesten worden, wisten ze toen niet. Wie er toen belangstelling voor had, kon er één mee krijgen. Eén van deze oude psalmbijbels is begin 2024 terug geschonken aan de kerkrentmeesters. Met het uitdrukkelijk verzoek dat de kerk hem wel mocht hebben, maar dat hij dan wel open in de kerk moest komen te liggen en niet in een stoffige archiefkast waar niemand meer bij kan. Tja wat moet je dan als kerkrentmeesters.

Het was een oude psalmbijbel, met heel veel gebruikers sporen. Je kan deze niet zomaar ergens neerleggen, daar was hij veel te veel voor beschadigd. Er is toen besloten om deze psalmbijbel te laten restaureren. Na wat zoekwerk is de psalmbijbel gerestaureerd door Jan de With van handboekbinderij 'De Katern' in Nieuwland. Een gemeentelid was dit ter ore gekomen en heeft aangegeven dat hij de kosten wilde betalen voor het restaureren van deze psalmbijbel. We zijn hem hiervoor dankbaar.

In de tussentijd is er nagedacht waar deze psalmbijbel moest komen te liggen of staan. Er is uiteindelijk gekozen om deze op een soort lessenaar te leggen op de heiligavondmaal tafel. Een ander gemeentelid heeft het maken van de lessenaar op zich genomen. Er was nog voldoende eikenhout over van de voorste kerkbanken die in de viering van de kerk hadden gestaan.

Afb 2. Psalmbijbel met gebruikers sporen, voordat hij gerestaureerd gaat worden.

Afb 3. Ebenhouten versiering poot heiligavondmaals tafel.

De stijl van de heiligavondmaaltafel, de oude kerkenraadsbank en het klankbord boven de kansel heeft de maker laten terugkomen in de lessenaar. De poten en zijanten zijn ingelegd met zwart Afrikaans ebbenhout¹ in dezelfde patronen als bij de heiligavondmaals tafel. Op het blad van deze lessenaar staat de datum en plaats waar deze gemaakt is, namelijk Lopik en 2024. In het midden van het blad staat het oude kerkzegel van onze kerk afgebeeld. Dit is een ode aan het oude kerkzegel dat we jaren in de kerk gebruikt hebben. Dit kerkzegel is in december 2023 vervangen door een nieuw kerklogo. Meer informatie over dit kerkzegel en kerklogo, kunt u lezen in het artikel "Van kerkzegel naar kerklogo in de

¹ Ebenhout is zwaar zwart hout. Het is zo zwaar dat het zinkt in water. Het is een tropische hardhoutsoort, maar laat zich toch redelijk tot goed bewerken. Ebenhout wordt per kilo verhandeld, omdat het een zeer zeldzaam houtsoort is.

Hervormde Gemeente van Lopik”.² Het logo en de letters zijn ingelegd met goudverf, met daaroverheen stofgoud gefixeerd.

Aan de voorkant van de lessenaar staan de woorden “*lees het Woord*” in Gotische letters. Dit is een verwijzing naar de Bijbeltekst uit Johannes 1 vers 1 – 4. Hier wordt gesproken over het Woord dat bij God is en dat het Woord God is. Daarom een oproep aan ons allen “lees het Woord”.

Op de lessenaar zelf ligt een glazen plaat, waardoor je de oude psalmbijbel goed kan zien. Deze glazen plaat kan zelf ook gebruikt worden als lessenaar. De plaat kan er ook afgehaald worden, om zo de oude psalmbijbel goed te kunnen zien en in te kunnen lezen.

Op de laatste pagina van dit artikel kunt u de foto’s zien van de eikenhouten lessenaar en de gerestaureerde psalmbijbel.

Als ik het woord lessenaar hoor, moet ik gelijk denken aan het boekje “De houten broek”, van ds. van Kooten. Hierin beschrijft hij dat de lessenaar al in de vroegste kerken een wezenlijk onderdeel was tijdens de viering. De prediker kon in de kerk op een verhoging staan en had een lessenaar (ook wel lezenaar genoemd) waarop de Schriften gelegd konden worden. Zo moet dit een voorloper zijn geweest van onze kansel in de vroegchristelijke kerk.³

Over de psalmbijbel zelf zijn er een aantal zaken die opvallen. De psalmbijbel is groot en erg dik. Het zijn gotische letters die gebruikt zijn, erg moeilijk te lezen wat er nu precies staat. Aan de verschillende data die afgedrukt staat en de naam van de drukker, kun je al veel afleiden. Zo krijg je gelijk al wat meer informatie over het boek. Wat mij verder opviel was dat er veel gezangen in deze psalmbijbel staan afgedrukt. In totaal staan er 192 gezangen, terwijl in ons eigen psalmbijbeltje maar 14 gezangen staan!⁴ Al deze dingen maakte mij toch nieuwsgierig en wilde daar meer over weten. Daarom ben ik op zoek gegaan naar het hoe, wat en waarom.

Van deze zoektocht heb ik wat zaken verder uitgewerkt en hieronder kunt u lezen wat deze psalmbijbel ons heeft te vertellen.

Op de eerste bladzijde van de oude psalmbijbel, staat paginagroot de vermelding dat deze bijbel in opdracht van de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden⁵ door het besluit van de Nationale Synode in 1618/1619 gehouden in Dordrecht tot stand is gekomen. Boven de zuil staat een geopende bijbel met 2 Bijbelteksten. Namelijk Psalm 19 vers 8

*De wet des HEEREN is volmaakt, bekerende de ziel
de getuigenis des HEEREN is gewis, den slechten wijsheid gevende.*

En 1 Petrus 1 vers 25

*Het woord des HEEREN blijft in der eeuwigheid ende dit is het woord dat
onder u verkondigt is.*

Het woord van God zal dus altijd bestaan, in zijn Woord staat de wet van onze Heer die volmaakt is. Erg toepasselijk voor een bijbel die gedrukt word en door iedereen gelezen kan worden in zijn moedertaal.

Nu staat er wel een datum bij namelijk 1775, dat is dus ruim 160 jaar later. De drukker Luchtmans heeft deze bijbels gedrukt met de stereotypie druktechniek.⁶ Dat houdt in dat van het zetwerk een gipsen mal werd gemaakt en daarvan weer een loden afgietsel, zodat het zetwerk in zijn geheel op een plaat werd gekopieerd. Met behulp van deze lodenplaten kon het boek bij een volgende editie meteen worden gedrukt, zonder dat het opnieuw hoefde te worden gezet. Dat scheelde enorm veel

² Deze kunt u vinden op de site; <https://www.hervormdlopi.nl/geschiedenis-artikelen> en dan het kopje Van kerkzegel naar kerklogo.

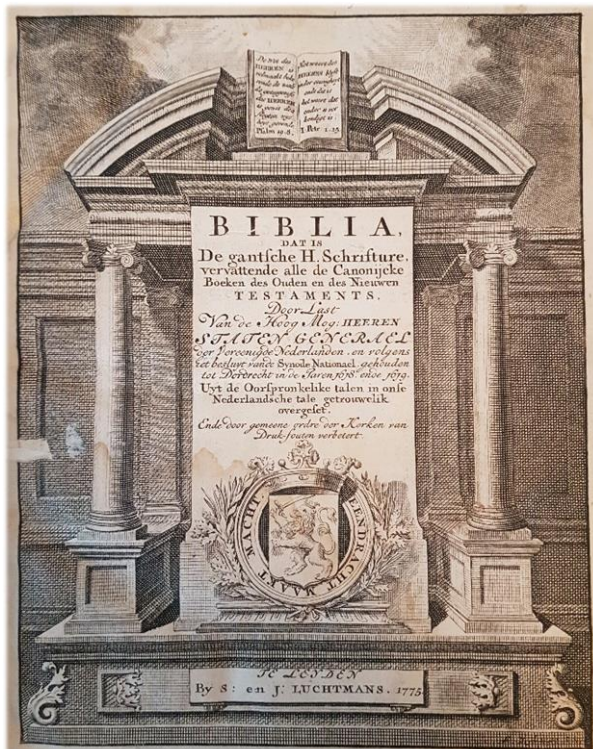
³ De houten broek, Anekdoten over de preekstoel van ds. M. van Kooten, p. 21.

⁴ Eigenlijk 12 gezangen, met het Ere zij God en een Vaste burcht is onze God.

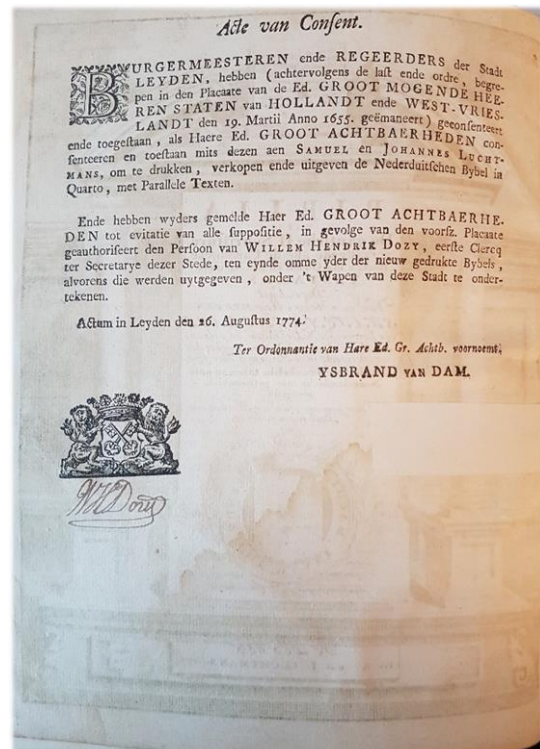
⁵ In die tijd was dit de regering van Nederland. De Staten-Generaal was vanaf 1588 de regering van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Het werd eerst gevormd door de 7 staten (zeg maar gewesten).

⁶ Stereotypie is door een Lutherse predikant Johann Müller in Leiden zo rond 1690 uitgevonden.

tijd. Dit proces zelf was wel bewerkelijk en kon alleen gebruikt worden voor boeken met grote oplagen en regelmatige herdrukken. Dit kon dus uitstekend gebruikt worden voor het goedkoop vermenigvuldigen van bijbels. Bij het herdrukken in folio-en quarto-edities⁷ hoefden de drukkers bij het zetwerk dus alleen het jaartal op het titelblad maar aan te passen.⁸ Op de pagina achter de drukkers pagina kunnen we terugvinden dat deze psalmbijbel ook in quarto is gedrukt. Op deze pagina staat als titel 'Acte van Consent', d.w.z. een officiële schriftelijke toestemming, voor het drukken van deze psalmbijbel door de stad Leiden. 'Tot evitatie van alle suppositie' staat voor het vermijden van alle mogelijke vergissingen of vermoedens. Met andere woorden een echtheidsdocument dat deze bijbel door de drukkerij Samuel en Johannes Luchtmans is gedrukt. Om de echtheid aan te tonen is er onder het wapen van de stad Leiden getekend door de toenmalige eerste secretaris van de stad Mr. Willem Hendrik Dozy.

Afb 4. Gedrukt door S. en J. Luchtmans 1775.

Afb 5. Bewijs of certificaat van echtheid, getekend op 26 aug 1774.

Dan de ouderdom. We willen graag weten hoe oud het psalmboek zelf is. Op de laatste pagina vind je de datum 1827, dus het psalmboek is bijna 200 jaar oud. Je ziet ook gelijk de prijs staan, van f 1,16. De drukker is Johannes Enschedé en Zonen.⁹ De drukker Lichtmans bracht psalmbijbels uit in samenwerking met deze drukker Enschedé in Haarlem en overigens ook met andere drukkers uit het land. Aan de gebruikers sporen kun je zien welke gedeelte van het boek veel gebruikt zijn, met name bij de psalmen en bij de catechismus, maar ook bij de gezangen. Dat is opmerkelijk. Zullen ze dan deze gezangen gebruikt hebben in de erediensten, vraag je je dan af?

⁷ Folio is een papierformaat van gedrukte boeken en documenten. De boekdrukker drukt vier pagina's op één vel, dat vervolgens in het midden gevouwen wordt. De boekbinder voegt deze samen tot een boekblok dat hij kan innaaien of binden. In quarto (quartoformaat) is in het Latijn vertaald 'op de vierde plaats'.

De boekdrukker drukt acht pagina's op één vel, dat vervolgens tweemaal op de helft gevouwen wordt.

⁸ Uit tijdschrift; Mededelingen van de Stichting Jacob Campo Weyerman. Jaargang 31 (2008) De Leidse boekhandelaars Luchtmans: gedegen verlichting, 1683-1848 door Sytze van der Veen p. 18-31.

⁹ Koninklijke Joh. Enschedé is een drukkerij in Haarlem die actief was in het drukken van boeken, postzegels, waardepapieren waaronder geld. Het bedrijf is opgericht in 1704 Izaäk Enschedé. Wij kennen het als het bedrijf dat geld drukt.

De psalmbijbel is in Gotische letter gedrukt, maar ook in het oud Hollands. Dat maakt het allemaal heel lastig om te lezen. Gotische drukletters werden veel gebruikt in de boekdrukkerij. Het was functioneel en zeker in het begin leken ze erg op de handgeschreven letters in de oudere boeken. Gotische letters, ook wel fractuurschrift genoemd, was ook aan veranderingen onderhevig. Er bestaan namelijk verschillende versie van Gotische letters.

Het lezen van Gotisch schrift is voor ons erg moeilijk. Vroeger, bij het leren lezen op school, leerden leerlingen naast het lezen van woorden ook gelijk het Gotisch schrift. Wij kunnen het moeilijk lezen, omdat we er niet bekend mee zijn. In de onderstaande afbeelding vind je een stuk tekst in Gotische letters en in het oud Hollands geschreven. Als voorbeeld is het boek van de Psalmen genomen. Links een kopie uit het oude psalmboek en rechts de transcriptie ervan.

Welgelukzaling is de man die niet en wandelt in den raedt der godtlozen noch ztaet op den weg der zondaren noch zit in het gestoelte der zpotteren. Maer zijn luzt is in des HEEREN Wet ende hij overdenkt zijne Wet dag ende nacht. Want hij zal zijn als een Boom geplant aen waterbeken die zijne vrucht geeft in zijnen tijdt.

Afb 6. Het boek der Psalmen in gotische letters in oud Hollands schrift, met rechts de transcriptie.

Toch even nog wat achtergrondinformatie over het zingen van psalmen en gezangen in Nederland.

De eerste psalmen hier in Nederland werden gezongen bij de hagenpreken.¹⁰ Deze hagenpreken waren de voorbodes van de beeldenstorm(en) die vanuit de Zuidelijke Nederlanden richting de Noordelijke Nederlanden raasde. De eerste hagenpreek in Nederland vond op 30 juni 1566 plaats in de duinen bij Dishoek op het Zeeuwse eiland Walcheren. Daar werden ook psalmen gezongen! Op de Synode van Wezel (1568) werden de psalmen van Datheen voorgeschreven om te zingen: *“Bij het kerkelijk gezang zal men in alle Nederlandse kerken de Psalmen, door Petrus Datheen overgezet, behouden; opdat niet door de verscheidenheid der overzettingen iets dat minder passend is en minder tot stichting dient, tussen beide komen.”*¹¹ Over het zingen van gezangen werd niet gesproken. Op de provinciale Synode te Dordrecht in 1574, werd nogmaals afgesproken dat de psalmen van Datheen werden toegelaten, totdat de Staten Generaal anders zal besluiten. Op de Dordtse Synode van 1618/1619 werd bepaald in het beroemde artikel 69 dat *“In de kerken zullen alleen de 150 psalmen Davids, de 10 geboden, het Onze Vader, de 12 artikelen des geloofs, de lofzangen van Maria, Zacharias en Simeon gezongen worden, 't Gezang: „O God, die onze Vader zijt” wordt in de vrijheid der kerken gesteld, om het te gebruiken of na te laten. Alle andere gezangen zal men uit de kerken weren, en, waar er enige alreeds ingevoerd zijn, zal men ze met de gevoegelijkste middelen afschaffen. Het gezang: „O, Godt die onze Vader bist”, wordt in vrijheid van de kerk gelaten. Ze kunnen zelf bepalen of dat gezongen mag worden in de kerk.”* Over het zingen van andere liederen kom ik later in dit artikel nog terug.

¹⁰ Een hagenpreek is een prediking in de buitenlucht in de eerste tijd van de Reformatie. Daar waren ook gewapende ordebewakers bij die de gelovigen en de omgeving in de gaten hielden, want deze afvalligen van de roomse kerk werden als ketters vervolgd. Ze vonden plaats in de Spaanse Nederlanden in de aanloop naar de Beeldenstorm van 1566.

¹¹ Uit weekblad de Wekker, door prof. J. Hovius, over de serie Kerkzang 2, van november 1965.

Als we eerder in de tijd terugkijken naar het ontstaan van de Psalmen dan zien we dat Johannes Calvijn één van de grondleggers is van onze psalmen. Hij was de reformator in de stad Geneve. Daar werd in 1536 de reformatie ingevoerd. Voor de misviering, met haar koorzang, voorzang door een priester en instrumentale muziek was geen plaats meer. Deze zang was in het Latijn en daar verstonden de gewone kerkgangers helemaal niets van. Dit werd al besloten op de kerkvergadering van Laodicea in het jaar 367. Niemand in de kerk mocht zingen dan alleen de kanonieke zangers, de geestelijken dus.

De zang werd toch wel gemist, want Calvijn schrijft in zijn eerste versie van zijn Institutie¹² over het zingen van psalmen in de erediensten.

In 1537 stelde Calvijn aan het stadsbestuur van Geneve voor om het zingen van Psalmen door de hele gemeente te laten zingen, om zoals hij gezegd heeft; *"om ons hart tot God te verheffen en Zijn Naam te verheffen met lofliederen"*. Het stadsbestuur weigerde dit voorstel in te voeren, zij achtten de tijd niet rijp voor een dergelijke radicale verandering.¹³

In 1538 werd Calvijn na onenigheid met het stadsbestuur uit de stad Genève verbannen. Hij vertrok naar Straatsburg. Daar werd hij voorganger van de Franstalige vluchtelingengemeente. In Straatsburg leerde hij de gemeentezang en de Duitse bewerkingen van psalmen door Maarten Luther en anderen kennen. Calvijn nam dit gebruik over in zijn gemeente. Hiervoor gebruikte hij berijmingen van de Franse hofdichter Clément Marot¹⁴ en eigen berijmingen. Gezongen werden de psalmen op in Straatsburg bekende Duitse melodieën. De tekst was dus Franstalig, op Duitse melodieën.

Zo ontstond er het eerste Psalmboekje van een klein aantal Psalmen, wat later uitgroeide tot alle 150 psalmen erin waren opgenomen. Deze worden de Geneefse psalmen genoemd.

Al ruim voor de reformatie waren er al Nederlandstalige berijmingen van de psalmen. Denk bijvoorbeeld aan *"Die Delfsche Souter"*¹⁵ uit 1480. In 1540 verscheen er een bundel psalmberijmingen op bekende volksliedjes melodieën, van de Utrechtse edelman Willem van Zuylen van Nijvelt. Maar pas na het verschijnen van de Geneefse psalmen, waren er verschillende dichters en geestelijken¹⁶ die een Nederlandse berijmingen hiervan gingen maken op de Geneefse melodieën. Pas in 1566 bracht Petrus Datheen zijn versificaties uit, namelijk *"Psalmen Davids en andere Lofsangen, uyt den francoysshen Dichte in Nederlandschen overgezet door Petrum Dathenum"*. Zoals de titel al aangeeft uit het Frans vertaald naar het Nederlands.

Gek genoeg groeide de populariteit van de berijmingen van Petrus Datheen heel snel. Dit ondanks het feit dat deze vertalingen volgens vrijwel alle literatuurcritici van een niet al te beste kwaliteit waren, vergeleken met de ander in die tijd gebruikte psalmberijmingen. Datheen zegt zelf van de berijming: *"met grooten haast gemaakt en hem schier als een ontijdige geboorte afgedrongen"*.¹⁷ Deze psalmen werden ook gebruikt bij vele hagenpreken in de Nederlanden.

Van 1566 tot 1773 vormde de psalmberijming van Datheen de belangrijkste berijming in Nederland. Er was vanaf het begin al kritiek om zijn berijming, vanwege de stijl en niet-melodieuze vorm. Maar geen van alle andere psalmberijmingen kon die van Datheen vervangen. Dat had ook te maken met

¹² Institutie ook wel de onderwijzing in de christelijke godsdienst, kortweg de Institutie (Latijn: Institutio Christianæ Religionis) is het hoofdwerk van de reformator Johannes Calvijn. In dit werk beschrijft hij wat de Reformatie volgens hem werkelijk inhoudt in de praktijk. Zijn eerste deel heeft hij in 1536 geschreven de vijfde en laatste versie in 1559.

¹³ The Origin of our Psalm Melodies, door Dr. K. Deddens 1987, van <https://spindleworks.com>

¹⁴ Is een Franse hofdichter, die vooral bekend is vanwege zijn elegante wereldse poëzie, maar ook om zijn psalmberijmingen.

¹⁵ Souter is een oud woord voor psalter, het geheel van de 150 psalmen.

¹⁶ In 1565 verschijnt er een bundel van ca. 40 psalmen van Lukas d'Heere. Dichter Jan Utenhove gaf verschillende bundels uit met berijmde psalmen. In 1580 verscheen er een complete vertaling van Filips van Marnix van Sint-Aldegonde. Ook Joost van den Vondel en Jacob Revius maakte vertalingen van psalmen naar het Nederlands.

¹⁷ De Nederlandse psalmberijmingen in de 16de eeuw, Van de Souterliedekens tot Datheen met hun voorgangers in Duitsland en Frankrijk door S.J. Lenselink 1959, uit hoofdstuk 6, De psalmen van Datheen.

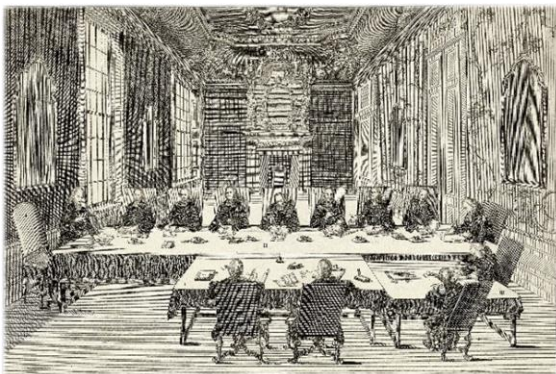
het feit dat Datheen onder het volk een goede naam had. En zijn berijming was ontstaan in tijden van verdrukking en vervolging, waar hij zelf, maar ook anderen, middenin zaten. Veel psalmverzen in deze berijming spraken het volk gewoon aan, hoe moeilijk soms de rijm woorden waren.

In deze periode was er ook de gewoonte ingeslopen om de psalmen uiterst langzaam op noten van gelijke lengte te zingen, het zogenoemde iso-ritmisch zingen.¹⁸ Wij noemen dat langzaam en op hele noten zingen. De reden voor het niet ritmisch zingen was voornamelijk dat de gemeente moeite had met het zingen van verschillende noten.

We moeten ook niet vergeten dat in de kerken van de 17e en begin 18e eeuw geen orgel of ander instrument aanwezig was om de psalmen voor te spelen of te begeleiden. Muziek, dacht men, zou afleiden van de ernstige inhoud van de liederen. Om een nieuw psalm te leren, zong de voorzanger (meestal de schoolmeester) steeds een lettergreep die de gemeenteleden dan na zongen. Dit duurde erg lang en klonk niet zo mooi. In Lopik kwam er pas in 1890 een orgel in de kerk. Vóór die tijd was er dus een voorzanger die de psalmen begeleidde en voorzong als dat nodig was.

Er was na 1566 geen draagvlak om deze psalmberijming te vervangen, tot 1773. Er klonk een steeds luidere roep voor een nieuwe berijming. In 1763 kwam de Haagse arts, Johannes Eusebius Voet met een complete nieuwe berijming. De Staten van Holland vroegen aan de Staten-Generaal van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, of de andere Stateleden konden instemmen met deze nieuwe berijming. De Staten-Generaal verzocht aan de andere Staten van alle Provincies om afgevaardigden te benoemen voor een nieuw te vormen Staatscommissie. Deze "*Commissie tot verbetering der Rijmpsalmen*" is gevormd en heeft zich gebogen over de nieuwe berijming. In die tijd waren er naast de berijming van Voet, ook nog berijmingen van de Amsterdamse zilversmid en voorzanger, Hendrik Ghijsen¹⁹ en van het Amsterdamse genootschap Laus Deo, Salus Populo.²⁰

De commissie had een voorkeur voor de berijmingen die het beste de bedoeling van de psalmdichter

Afb 7. Commissie ter verbetering van de Rijmpsalmen in het Mauritshuis in Den Haag 1773.

weergaf, die het dichtst bij de Statenvertaling van de Bijbel bleef en het best overeenkwam met de godsdienstige begrippen. Ze letten er ook op dat de verzen eenvoudig en verstaanbaar waren.

De commissie bestond uit negen predikanten, één uit elke provincie, en drie vertegenwoordigers van de regering. Ze lieten er geen gras over groeien, want ze kwamen 121 keer ter vergadering bij elkaar in het Mauritshuis in Den Haag. In juni 1773 waren ze klaar en in een openbare vergadering op 2 juli 1773 werden de psalmen gepresenteerd aan de Staten-Generaal. Deze was er blij mee en op 19 juli 1773 kwam deze nog een keer bijeen en

werd de verklaring getekend ter goedkeuring en aanvaarding van de nieuwe psalmberijming. Voorin het psalmboek werd deze verklaring opgenomen. In ons eigen psalmboek kunnen we deze verklaring

¹⁸ Iso-ritmisch zingen betekend niet-ritmisch zingen of het zingen op hele noten. Elke noot (lettergreep) wordt even lang gezongen. De berijming van de ritmische berijming van Petrus Datheen in 1566 hadden veel mensen moeite met het zingen van verschillende noten. Ook de slechte akoestiek in de kerken en de nagalm maakte het lastig een goed ritme aan te houden. Daarom ging men over op iso-ritmisch zingen. Het was eenvoudiger om alle noten even lang te zingen. In de loop der tijd vertraagde het tempo van het zingen ook nog in veel kerken. Als reden om te blijven zingen op hele noten wordt vaak genoemd dat het vromer zou zijn omdat men dan meer tijd heeft om over de tekst na te denken. Een Bijbels argument om iso-ritmisch te zingen is er echter niet.

¹⁹ Uit Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis, van Herman J. Selderhuis 3de druk 2014, p. 536 t/m 538.

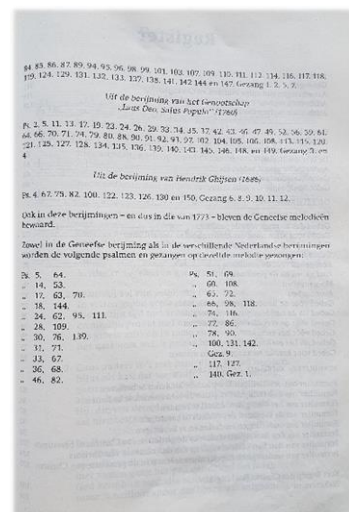
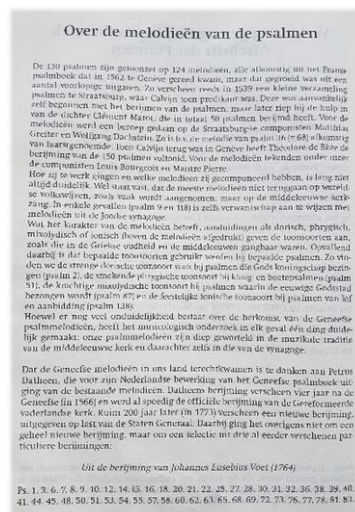
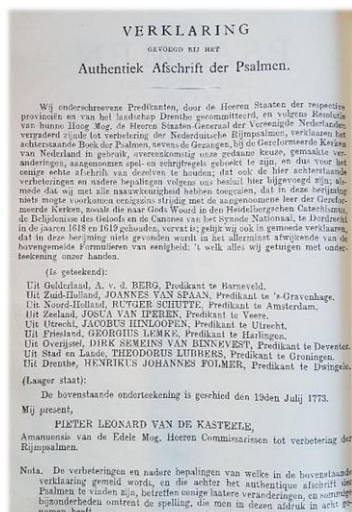
²⁰ Vertaling vanuit het Latijn; Lof aan God, redding aan het volk. De afkorting is LDSP, dit was een geheim genootschap van acht dichters speciaal opgericht om een nieuwe psalmberijming tot stand te brengen. In 1760 brachten zij maakte "Het Boek der Psalmen" opnieuw in dichtmaat uit.

ook nog steeds terugvinden. Op de laatste pagina van deze verklaring staat vermeld dat het niet om een geheel nieuwe berijming gaat, maar om een selectie uit de hierboven genoemde drie al eerder verschenen particulieren berijmingen.

We zijn dus gekomen van de Geneefse psalmen, naar de berijming van Datheen, tot de berijming van 1773.²¹ De berijming van 1773 werd officieel ingevoerd op 1 januari 1775. In een aantal gemeenten, onder andere in Vlaardingen, Maassluis en enkele Zeeuwse plaatsen was er grote weerstand, waardoor de overheid moest ingrijpen. Dit staat bekend als de Psalmenoproer. Met deze psalmberijming van 1773 werd er ook geprobeerd om het ritmisch zingen in de eredienst terug te brengen en daarmee ook het langzaam zingen weg te nemen.

Dan de gezangen. Een groot gedeelte van de kerk wilde heel graag andere liederen zingen in de kerk. Het artikel 69 uit de Synode van Dordt in 1618/1619 hielp daar niet veel bij en was onduidelijk, zie ook pagina 4. De meningen waren verdeeld. Het artikel kon op verschillende manieren worden uitgelegd. De één zag in de uitspraak een altijddurende veroordeling van Evangelische Gezangen, naar het principe: *"In Gods huis niets anders dan Gods Woord, ook in het lied"*. Weer anderen zeiden: *"Nee als de Synode het lied: 'O, God, Die onze Vader zijt', toeliet, bewijst dat ze de strakke lijn van vorige Synode²² loslaten en het zo een opening te geven voor het zingen van gezangen in de kerk"*. De roep naar het zingen van gezangen in de erediensten bleef maar aandringen. In 1764 drukte iemand dit verlangen dichtertlijk uit: *"Wanneer het nageslacht uit beter ogen ziet. En zich door Christus min voelt dringen. Dan zal de reine kerk, zoals het God gebiedt. Haarsalmen niet alleen, maar ook haar lied'ren zingen"*.²³

Toch staan in de oude gerestaureerde psalmbijbel wel 192 gezangen. Daar is een verklaring voor. Dat komt omdat er na de invoering van de nieuwe psalmberijming in 1773 er steeds meer de behoefte ontstond aan liederen die de gevoelens van de gelovigen meer konden uitdrukken.²⁴ De Provinciale Synode van Noord-Holland kwam in 1796 met het initiatief om aan de psalmen enige

Afb 8. Verklaring authentiek afschrift der psalmen op 19de juli 1773 in elk psalmboekje.

²¹ Ook wel de Statenberijming genoemd.

²² Hier worden de synode van Wezel (1568), de synode van Dordrecht (1574), de synode van Middelburg (1581) en Den Haag (1586) mee bedoelt.

²³ Uit Gereformeerd Weekblad 94ste Jaargang no. 38 1993, door dhr. H. Hartman. Serie artikelen (6) over het kerklied.

²⁴ Uit: De Evangelische Gezangen verzameld in de jaren 1803-1805 en in gebruik bij de Nederlandsche Hervomde Kerk. Dr. A.W. Bronsveld Utrecht 1917.

Pagina 8 van 11

door de eeuwen heen altijd een punt van discussie geweest wat we moeten en mogen zingen tijdens de zondagse erediensten.

Binnen onze eigen gemeente vindt er omtrent het zingen van gezangen toch een verschuiving plaats. In 2003 zien we dat de bundel “Op Toonhoogte” gebruikt wordt in de voorzang van de dienst. Deze bundel is door de Hervormd-Gereformeerde Jeugdbond (HGJB) uitgegeven. De HGJB heeft zich tot taak gesteld om het jeugdwerk binnen (met name) de Protestantse Kerk in Nederland te stimuleren en te ondersteunen. De bundel is in 1995 uitgegeven ten behoeve van dit jeugdwerk. De jaren daarna zijn er verschillende aanvullingen geweest. Ook in andere Hervormde gemeentes wordt de bundel Op Toonhoogte gebruikt in de erediensten.

Later wordt ook tijdens de eredienst gezongen uit de bundel “Op Toonhoogte”. Daar zijn verdere afspraken over gemaakt binnen de kerkenraad.

De bundel Weerklank doet in 2016 zijn intrede en in het jaar 2019 binnen onze gemeente. Onze eigen predikant mag uit deze bundel gezangen opgeven om tijdens de eredienst te zingen. De bundel Weerklank is vanuit een zelfstandige werkgroep door een aantal predikanten en organisten uit de kring van de Gereformeerde Bond samengesteld. Op zich is dat al heel bijzonder, omdat in de Gereformeerde Bond binnen de Protestantse Kerk vanouds alleen berijmde psalmen worden gezongen. Dat kun je lezen aan het begin van dit artikel. Zo ook in onze gemeente. Maar in de inleiding van de liedbundel Weerklank, staat: *“steeds meer gemeenten verlangen ernaar om ook het nieuwtestamentische heil te bezingen”*.²⁸ We moeten er wel bij zeggen dat het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond dit liedboek niet zélf heeft voorgesteld. Het is helemaal tot stand gekomen door een zelfstandige werkgroep binnen de Bond zelf. Wim Houtman schrijft in het ND hier het volgende over: *“Dat bespaart toch een hoop discussies over de officiële status van zo’n bundel, doordat het vanuit een werkgroep is samengesteld. Gemeenten kunnen nu in alle vrijheid zelf keuzes maken. Ze hoeven er niets mee, maar alles mag”*.²⁹ Weerklank heeft ook zijn eenzijdigheden. De teksten zijn geselecteerd op hun trouw aan de Schrift en de gereformeerde belijdenis.

Over het zingen van gezangen wil ik afsluiten met een artikel uit de Waarheidsvriend van 4 juli 2024 door Dr. A.A.A. Prosman. Hij heeft een artikel geschreven over wat wij noemen “de gezangenkwestie”. Hij begint zijn artikel met de zin *“Ieder zegt toch met mij: ALLEEN de psalmen”*. Dat was een zin van ds. G. Beekenkamp uit de Waarheidsvriend uit 1920. Wekenlang is door ds. Beekenkamp in de Waarheidsvriend geschreven tegen het boek van ds. Gunning met de titel *“De gezangen-kwestie in de Ned. Herv. Kerk.”* Hierin komt toch zeer duidelijk naar voren dat de Gereformeerde Bond toen vóór de psalmen was en tegen de gezangen. We zijn inmiddels 100 jaar verder en hebben nu verschillende bundels waarin gezangen staan, zoals Op Toonhoogte en Weerklank. Een beamerinstallatie maakt het mogelijk om uit vele bundels liederen te zingen. Prosman sluit zijn artikel af met de zin: *“Nu doet zich een ander probleem voor, namelijk wie toetst wat literair en theologisch aanvaardbaar is en wat niet?”*

Met andere woorden: de gezangenkwestie is nog steeds niet opgelost.³⁰

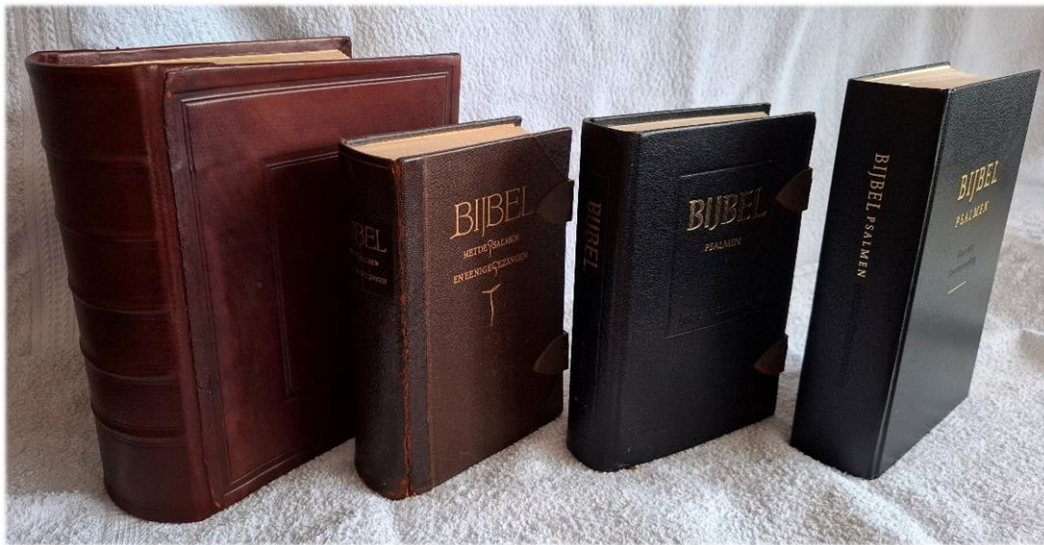
Nog even terugkomen op de oude psalmbijbels; deze zijn dus zo rond 1965 vervangen door nieuwe bruine psalmbijbel. Hierin zijn de 192 gezangen, hierboven beschreven, niet meer opgenomen. Deze bijbels waren voorzien van 2 kaftsloten. In 2002 zijn deze psalmbijbels vervangen door zwarte psalmbijbels ook met 2 kaftsloten, omdat de oude uit 1965 erg versleten waren. In 2011 zijn deze vervangen door andere zwarte psalmbijbels, met de Herziene Statenvertaling en zonder kaftsloten. De Herziene Statenvertaling is een herziening van de Statenvertaling uit 1637. Het is in een verstaanbare taal geschreven en bevat de moderne spelling. Moeilijke zinsconstructies zijn vervangen, maar

²⁸ Lees, ook andere liederen dan alleen de psalmen.

²⁹ Uit het Nederlands Dagblad van 21 april 2016 door Wim Houtman onder de rubriek Christelijk betrokken.

³⁰ Artikel uit de Waarheidsvriend van 4 juli 2024, Gezangenkwestie door dr. A.A.A. Prosman, p. 16 en 17.

traditionele termen zijn er wel in bewaard gebleven. Deze psalmbijbels zijn nog steeds in gebruik. Op afbeelding 10 ziet u de psalmbijbels genoemd in dit artikel op een rijtje staan.

Afb 10. De psalmbijbels op een rij. De oudste staat helemaal links, de meest rechtse is nog in gebruik.

Afb 11. Psalmbijbel na de restauratie door boekbinderij 'De Katern'

Afb 12. De gerestaureerde psalmbijbel met de eikenhouten lessenaar.